

Duhovno in mistično delo Terezije Avilske v 19. stoletju na Slovenskem

BLANKA BOŠNJAK

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
blanka.bosnjak@um.si

DOI: <https://doi.org/10.18690/um.5.2026.10>

ISBN 978-961-299-173-9 (pdf; Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba)

ISBN 978-961-6320-62-7 (pdf; Slavistično društvo Maribor)

V prispevku je predstavljeno duhovno in mistično delo zelo odmevne španske avtorice 16. stoletja z redovnim imenom Terezija Jezusova (Teresa de Jesús), po kraju rojstva poimenovana tudi Terezija Ávila/Avilska. Njeno prvo samostojno objavljeno delo na Slovenskem v 19. stoletju je duhovna avtobiografija z mističnimi prvini po priredbi nemškega avtorja Simona Buchfelnerja in v slovenskem prevodu Jožefa Burgerja iz leta 1834 z naslovom *Svete Terezije premišljevanja in perserčni pogovori z' Bogam, z' njenim popisam svoje mladosti in z nekterimi njenimi uki*.

Ključne besede: Terezija Avilska/Ávila, Sv. Terezija Jezusova (Teresa de Jesús), duhovna avtobiografija, mistična literatura, duhovna teologija, delo Terezije Avilske na Slovenskem v 19. stoletju

This article presents the spiritual and mystical work of a highly influential 16th-century Spanish author known by her religious name, Teresa of Jesus (Teresa de Jesús), also referred to as Teresa of Ávila after her birthplace. Her first independently published work in Slovenia in the 19th century was a spiritual autobiography with mystical elements, adapted by the German author Simon Buchfelner and translated into Slovene by Jožef Burger in 1834, titled *Svete Terezije premišljevanja in perserčni pogovori z' Bogam, z' njenim popisam svoje mladosti in z nekterimi njenimi uki* (*St. Teresa's Meditations and Intimate Conversations with God, with her account of her youth and some of her teachings* (1834)).

Keywords: Teresa of Ávila/Avila, St. Teresa of Jesus (Teresa de Jesús), spiritual autobiography, mystical literature, spiritual theology, the work of Teresa of Ávila in Slovenia in the 19th century

Uvod¹

V prispevku je predstavljeno duhovno in mistično delo zelo odmevne španske avtorice 16. stoletja z redovnim imenom Terezija Jezusova (Teresa de Jesús) ali Velika, po kraju rojstva poimenovana tudi Terezija Ávila oziroma Avilska², ki je bila krščena v Teresa Sánchez de Cepeda y Ahumada. Znana je predvsem kot samostanska sestra karmeličanka, redovna prenoviteljica, mistikinja, pisateljica, ki je bila proglašena za svetnico ter cerkveno učiteljico (Smolik 2000: 111; Rajhman 1974: 6–7). V prispevku je predstavljeno avtoričino prvo samostojno duhovno delo, ki je izšlo na Slovenskem, in sicer gre za zgodnji knjižni prevod priredbe njenega dela v slovenščino že v 19. stoletju avtorja Jožefa Burgerja, jezikoslovca, prevajalca, teologa in nabožnega pisatelja. Nabožno knjigo z naslovom *Svete Terezije premišljevanja in perserčni pogovori z' Bogam, z' njenim popisam svoje mladosti in z nekterimi njenimi uki*³ je prevedel leta 1834 iz nemščine po delu Simona Buchfelnerja, nemškega duhovnika in pisca, ki je priredil pisma avtorice Terezije Avilske, kot je v nadaljevanju zapisano na naslovnici slovenskega prevoda: »Iz neni pisem okrajšal Simon Buchfelner, fajmošter na Nemškem«⁴ (Jesús; Buchfelner [et al.] 1834).

Terezija Avilska kot predstavnica duhovne teologije in mistike

Terezija Avilska je bila rojena v španski provinci Ávila 28. marca 1515 in je umrla 4. oktobra 1582 v Albi de Tormes. Živel je v Španiji 16. stoletja, ki je v tem času znana po politični moči, blaginji, inkviziciji in verski obnovi s t. i. zlatim vekom španske duhovnosti predvsem s tremi predstavniki: poleg obravnavane avtorice se vanjo prištevata še njena sodobnika: jezuit Ignacij Lojolski (1491–1556) in Janez od Križa (1541–1591). Prav Janez od Križa in Terezija Avilska veljata za začetnika preнове karmeličanskih

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa št. P6-0156 (Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine, 2020–2027, vodja akad. prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

² V nadaljevanju prispevka je uporabljeno poimenovanje Terezija Avilska.

³ Naslov je prečrkovan in delno jezikovno posodobljen.

⁴ Prečrkovano in delno jezikovno posodobljeno.

samostanov⁵ (Rajhman 1974: 6; Abiven 2015: 12–15). Oba sta izhajala iz srednjeveške mistike, ki sta jo obogateno prenesla v 16. stoletje, pri čemer je bil zelo vpliven in imel mistična doživetja tudi Ignacij Lojolski, ki je z delom Duhovne vaje navdihoval avtorje slovenskega katoliškega baroka (Pogačnik 1990: 315), npr. znamenitega pridigarja in jezuita Jerneja Basarja, ki je avtor pridig z naslovom *Exercitia s. očeta Ignacija, zložena na vsako nedelo čez lejo* iz leta 1734 (Grdina 1997: 201).

Avtorica spada v smer duhovne teologije, ki preučuje duhovnost, njena načela, metode in prakso, med vodilne vanjo teologija prišteva poleg avtorice še Tomaža Kempčana, Ignacija Lojolskega, Janeza od Križa ter Frančiška Saleškega idr. (Rebić [et al.] 2007: 271). Nekatera avtoričina duhovna dela sodijo prav tako v t. i. mistično literaturo oz. med mistične spise, ki jih avtorica ni pisala z željo po pisateljevanju, marveč zaradi naročil njenih duhovnih voditeljev. Ta njena mistična dela naj bi služila kot poročila o lastnih avtentičnih mističnih doživetjih in izkustvih, deloma tudi kot navodila njenim redovnim sestram za zdravo duhovno življenje; mednje sodijo zlasti avtoričini duhovni avtobiografski zapisi *Lastni življenjepis (Libro de la vida iz 1562–1565)*⁶, *Pot popolnosti (Camino de Perfección iz leta 1576)*⁷ ter *Notranji grad (Castillo interior iz leta 1577)*.⁸ Delo *Notranji grad* je avtorica napisala v Toledu, velja za najbolj mistično in je nastalo na pobudo duhovnega voditelja Hieronima Graciana (Smolik 2000: 116;

⁵ Karmeličanski red je ustanovil križarski vitez Bertold iz Kalabrije leta 1156 v Sveti deželi na gori Karmel, kasneje se je razširil po Evropi, leta 1452 je dobil tudi žensko vejo (Smolik 2000: 114).

⁶ Prva redakcija tega teksta je iz leta 1562 in je izgubljena, druga iz leta 1563 in je bila dokončana 1565; ta verzija je bila namenjena Janezu Avilskemu, njenemu duhovnemu voditelju, ki je tekst odobril tri leta kasneje. Nastali so številni prepisi, ki so prišli do pregleda inkvizicijske komisije leta 1575. Šele 1587 je komisija predala izvirnik redu in naslednje leto 1588 je izšel v tisku (Rajhman 1974: 7). Slovenski prevod nosi naslov *Življenje svete Terezije Jezusove* kakor ga je opisala sama, v izvirniku *Libro de la Vida*, prev. Stanko Majcen, v slovenščini prvič izšel leta 1974; več ponatisov in spremenjenih naslovov (npr. *Lastni življenjepis iz leta 1998*) (splet: Cobiss).

⁷ Delo *Pot popolnosti* je znano v treh verzijah, prva je bila za redovnice v Ávili, zatem ga je Avilska predelala za vse karmeličanke, leta 1576 pa je rokopis priredila za širši krog vernikov (Rajhman 1974: 8). V slovenščini je delo prvič izšlo 1978 (zatem več ponatisov), prevedle so ga Sestre karmeličanke v Mengšu (splet: Cobiss).

⁸ Delo *Notranji grad*, v izvirniku *Las Moradas del Castillo interior (1577)*; prev. Sestre karmeličanke v Mengšu, v slovenščini prvič izšlo 1980 (splet: Cobiss).

Rajhman 1974: 7–10). V prispevku pa je poleg tega uporabljen še termin t. i. duhovne knjige (nem. *geistliche Bücher*) oziroma duhovna dela (Kasper 2000: 1488; 1995: 370–378), kar je teološko prav tako utemeljeno in smiselno tudi za literarnozgodovinsko poimenovanje del avtorice, kot so pisma, dnevniki, avtobiografije oziroma duhovne avtobiografije v obliki avtentičnih pričevanj o lastnih duhovnih doživetjih ter videnjih.

Mistika in duhovnost imata s filozofskega vidika izvore v platonizmu in neoplatonizmu, ki pomenita težnjo po osvoboditvi ječe telesa, kar prinaša resnično svobodo. Španski mistiki pa niso bili platoniki, saj je bil zanje človek kompleksno bitje, del narave, ki lahko postane boljši, kar pomeni, da se ločujejo od predstavnikov razsvetljenih (šp. *alumbrados*), protestantizma in raznih vrst utopizma (Šmid 2011: 203; Grden 2006: 104). Na špansko mistiko je vplivalo več avtorjev, kot so bili spisi cerkvenih očetov, npr. Avgušтина, sv. Hieronima, sv. Bazilija, sv. Bernarda, sv. Tomaža Akvinskega, sv. Katarine Sienske in drugih. Opazni so bili tudi t. i. sredozemski vplivi, med njimi izstopajo dela Dionizija Areopagita (ok. leta 500 n. š.),⁹ ki so v Španiji izšla 1504 in 1541, iz njih izvira pojem mistične teologije ali bogoslovja. Ta pojem je prisoten zlasti v njegovem delu O mističnem bogoslovju, ki izraža pomen, veljaven v španski mistični tradiciji do konca 17. stoletja. Pojavlja se v obliki izkustvenih opisov v mistični literaturi kot uporabi pojma mistična teologija pri Tereziji Avilski, kar je med drugim opisal Tomaž Šmid v razpravi Simbolne stopnje popolnosti pri Dioniziju Areopagitu in *Notranjem gradu* sv. Terezije Ávilske (2011):

[N]eposredno izkušensko spoznanje božanske resničnosti, »teopatsko« spoznanje Boga, ki je po Dionizijevih besedah bolj v »pasivni/trpni« drži kot v védenju, skratka, ne naučeno, temveč teopatsko doživljanje božanskega. Tako je terezijanski izraz »mistična teologija« z neizpodbitno dionizijevskim izvorom sinonim skrivne modrosti in vlitega motrenja ter ne pomeni bogoslovskega študija mistike, temveč samo mistično izkustvo, spoznanje, pridobljeno iz žive združitve z Bogom in iz Božjega delovanja v njej. (Šmid 2011: 196)

Termin »mistika« se je začel uporabljati šele v prvi polovici 17. stoletja, nanašal pa se je na notranje izkustvo, spoznanje ali na določeno vrsto diskurza, kar je Michel de Certau imenoval »vzpostavitev posebnega območja« (Šmid 2011: 199). V dobi cerkvenih očetov do Terezije Ávilske pa je pridevnik »mističen« pomenil skrivnostno in globoko božjo modrost

⁹ Dionizij Areopagit izvira domnevno iz Sirije in velja za starogrškega filozofa, teologa in cerkvenega očeta (splet: Fieser; Dowden).

in kot »*mystérion*« na treh področjih – v svetopisemskem, liturgičnem in duhovnem. Mistika v sodobnem času, npr. v duhovnem smislu, pomeni izkustveno doživljanje boga kot božje navzočnosti, ki poteka po njegovi milosti, kar naj bi bilo pri tovrstnem doživljanju božji dar. V racionalnem smislu pa pomeni mistika razmišljanje in razlaganje verskih doživetij, kar je težaven proces, saj se težko ubesedi. Raziskovalci mistike v delih Terezije Avilske ugotavljajo, da sta za njen mistični diskurz značilni predvsem trezna artikulacija in jasna psihološka analiza različnih mističnih stanj. Posebno poglobljenost opažajo v njenih opisih kontemplacije oz. t. i. bogozrenja ter združitve duše z bogom, pri čemer pripisujejo znotraj teologije njenim opisom mističnih doživetij in izkustev pristnost ter resnicoljubnost. Terezija Avilska velja za značilnim mističnim diskurzom na področju mistične teologije za pomembno avtoriteto (Smolik 2000: 117; Šmid 2011: 198–199).

Terezija Avilska kot avtorica mistične literature

S pojmom mistična literatura označuje delo Terezije Avilske tudi teolog in slovenski literarni zgodovinar Jože Rajhman, ki se je na Slovenskem z življenjem in delom avtorice veliko ukvarjal, npr. v predgovorih k prevodom njenih del v slovenščino,¹⁰ razpravah¹¹ kot tudi pri predavanjih za študente teologije, kar je ohranjeno v tipkopisu.¹² Jože Rajhman je bil za časa življenja pomemben duhovni ter pastoralni teolog, med drugim predavatelj duhovne in pastoralne teologije na Teološki fakulteti z Oddelkom v Mariboru, poleg tega je bil nekaj časa del ožjega vodstva mariborskega bogoslovja in spada med pomembnejše ekumenske delavce na Slovenskem v drugi polovici 20. stoletja, na kar kažejo njegove pomembne teološke kot filološke raziskave v okviru slovenskega protestantizma 16. stoletja (Bošnjak 2025: 169). Jože Rajhman je predavanje z naslovom Nekaj značilnosti španske mistike in njenih predstavnikov v 16. stoletju, ki je ohranjeno v tipkopisu, pripravil za letni semester 1972/73. V njem je najprej predstavil kratek zgodovinski pregled katoliške cerkve 16. stoletja

¹⁰ Predgovor k prevodu Stanka Majcna, in sicer avtobiografskega dela Terezije Avilske iz španščine v slovenščino: Teresa de Jesús, svetnica: Življenje svete Terezije Jezusove kakor ga je opisala sama iz leta 1974.

¹¹ Razprava iz leta 1978: Bog v zavesti novejših mistikov, obj. v reviji *Znamenje: revija za teološka, družbena in kulturna vprašanja*.

¹² NŠAM, Zapuščine duhovnikov, škatla 15, dokument Nekaj značilnosti španske mistike in njenih predstavnikov v 16. stoletju/predavanje v letnem semestru 1972/73.

v Španiji, življenje in delo Ignacija Lojolskega, zatem življenje in delo Terezije Avilske, zaključí ga z življenjem in delom Janeza od Križa. Predstavljene so zanimive avtorjeve ugotovitve o slovstvenem delu Terezije Avilske s pojasnilom, da je njeno ustvarjanje mistične literature potekalo predvsem iz lastnih doživetij, v pomenu, ki ga je imelo njeno ustvarjanje v tedaj mladem kastiljskem jeziku:

Terezija ni marala biti pisateljica po poklicu, čeprav si je prizadevala za umetniško obliko svojega ustvarjanja. Njeni spisi so priložnostni. Pisala je v kastiljanščini, ki je bila takrat še mlad knjižni jezik v polnem razcvetu, zato je zelo težko prevesti polnost njene misli. Znala je izraziti samo sebe, kar je zelo redek dar, to pa tudi pomeni, da njeno ime spada v vrsto velikih imen v literaturi. (Rajhman [1972]: 18)

V nadaljevanju predavanja Rajhman opisuje najpomembnejša avtoričina dela – njeno duhovno avtobiografijo (*Libro de la Vida* iz 1562–1565), knjigo o njenem ustanavljanju karmeličanskih samostanov (*Fundaciones* iz 1573–1574), zatem Terezijino delo z naslovom Pot popolnosti in najbolj mistično knjigo Notranji oz. Duhovni grad, ki je po Rajhmanovem mnenju hkrati tudi njeno najboljše delo. Druga avtoričina besedila, ki jih še našteva, po njegovem mnenju niso tako pomembna, ob tem pa ugotavlja, da so vsa avtoričina dela obenem tudi avtobiografije ali duhovni dnevniki, kar sta literarno-zvrstni opredelitvi del Terezije Avilske. Rajhman prav tako poudari, da sodijo avtoričini teksti med mistično literaturo in doda nov vidik upovedovanja mističnih izkušenj, ki izvira iz avtoričine psihološke analize, ali kot je mdr. zapisal Rajhman:

Druga dela niso tako pomembna. To so: premišljevanje o Visoki pesmi, izšlo l. 1611, Vzdihljaji /Las exclanaciones/, pesmi, pisma /.../

Vsa ta dela pa so le njena avtobiografija. Tudi tista dela, ki hočejo biti objektivna in splošna, so v resnici samo odsev Terezijine duše, njen duhovni dnevnik. Ko govori o notranjem življenju, govori o svojem notranjem življenju. Dopušča možnost, da poznajo duše tudi drugačne odzive na božjo ljubezen, vendar, podzavestno, smatra, da je njen primer tipičen. /.../

Prinesla je v mistično literaturo predvsem psihološko analizo in s tem omogočila povsem nova gledanja na mistična doživetja. Z njo pa se začenja novo obdobje v krščanski duhovnosti. (Rajhman [1972]: 19)

Čeprav je bilo leta 1559 v Španiji strogo prepovedano posedovanje duhovnih knjig v maternem jeziku (Index v. F. de /Valde&s), je Terezija Avilska nekaj let kasneje ustvarila zelo cenjene duhovne knjige, ki so jih nekatere med njimi naročili njeni spovedniki in nadrejeni, saj je bila

zaradi globokih mističnih videnj pod drobnogledom inkvizicije. Za prvo njeno knjigo velja *Knjiga mojega življenja* oz. *Lastni življenjepis (Libro de la Vida)*¹³ (kot je bilo že podano), avtoričina duhovna avtobiografija s popisanimi mističnimi doživetji, v kateri prvih deset poglavij opisuje njeno življenje do končne spreobrnitve leta 1554. V poglavjih 11 do 21 pa avtorica opisuje pot notranje molitve, ki jo primerja s štirimi vrstami črpanja vode iz vodnjaka, v poglavju 22 je podan pomen čaščenja človeka Jezusa, v poglavjih 23 do 32 opisuje svoje nadaljnje življenje s številnimi izrednimi mističnimi izkušnjami, kot so videnja (poglavje 19), ekstaze (poglavje 24), vizije (poglavje 27), transverberacije¹⁴ oz. zamaknjenja (poglavje 29), vizija pekla (poglavje 32). V poglavjih 33 do 36 predstavi njeno prvo ustanovitev reformiranega karmeličanskega samostana in v zadnjih poglavjih, poglavja 37 do 40, posledice njenih mističnih videnj. To avtoričino avtobiografsko delo velja za eno prvih pričevanj intenzivnega samoopazovanja in analize lastnega jaza, ki vedno znova nagovarja tiste, ki se ukvarjajo z mistiko (Kasper 2000: 1588).

Duhovno avtobiografsko delo Terezije Avilske v slovenščini v 19. stoletju

Prvo prevedeno knjižno delo Terezije Avilske v slovenščino je pripravil Jožef Burger, jezikoslovec, prevajalec, teolog in nabožni pisatelj ter znan zagovornik metelčice. Iz nemščine je leta 1934 prevedel avtoričina premišljevanja in pogovore z bogom z naslovom *Svete Terezije premišljevanja in perserčni pogovori z' Bogam, z' njenim popisam svoje mladosti in z nekterimi njenimi uki* (1834).¹⁵ Gre za prevod nemškega teksta, ki je izbor in skrajšana priredba avtoričinih pisem, kar je delo nemškega nabožnega avtorja in duhovnika Simona Buchfelnerja.¹⁶ Ta prevod priredbe avtoričinega duhovnega doživljanja je bil namenjen predvsem verskemu poduku (Šterbenc Svetina [et al.] 2018). Slovenski tako zgodnji prevod že iz prve

¹³ Prevod te najzgodnejše duhovne avtobiografije Terezije Avilske v slovenščino Stanka Majcna iz leta 1974 ima daljši naslov – *Življenje svete Terezije Jezusove* kakor ga je opisala sama (splet: Cobiss).

¹⁴ Iz šp. *transverberación* – tudi v pomenu prebodenja (Grden 2006: 122).

¹⁵ Knjigo je leta 1834 natisnil Jožef Blaznik v Ljubljani, na prodaj je bila pri Leopoldu Kremžarju v bukvarni pod Trančo.

¹⁶ Po Simonu Buchfelnerju je prevajal hagiografske tekste tudi pridigar Anton Krempel (Bošnjak 2021).

polovice 19. stoletja prevajalca Jožefa Burgerja je bil natisnjen v metelčici.¹⁷ Kot je mdr. zapisano na dnu naslovnice tega slovenskega prevoda: »Iz nenih pisem okrajšal Simon Buchfelner, fajmošter na Nemškem«¹⁸ (Jesús; Buchfelner [et al.] 1834), je s tem naveden vir tega prirejenega avtoričinega duhovnega dela, torej gre za pisma,¹⁹ kar lahko dopolnijo še informacije s predgovora, ki ni podpisan in je umeščen na začetek prevoda. Predgovor na dveh straneh kratko pojasni sestavo in pomen te duhovne knjige, pri čemer še posebej poudari njen pomen za mlade ljudi in ženske vernice ali bralke »njenega imena«, kot je zapisano. V njem je pojasnjeno, da gre za avtoričina premišljevanja, ki jih je Terezija Avilska pisala vse leto 1569, torej gre za izbor in priredbo predvsem kratkih avtoričinih misli ter nauk iz njenih pisem in nekatera druga premišljevanja, morda iz drugih virov (ki pa niso podani), kot je zapisano v odlomku Predgovora:²⁰

Svojo mladost in pokoro, pustím, de sveta Terézija nekoliko okrajšano sama perpoveduje, kakor jo je v svojih pismih popisala, ker je nena beséda grozno prijetna. Pred nenimi premišlévane, ki jih je v léte 1569 spisala, stoje nektere druge premišlévane, v ktere je per raznih perložnostih v popise svojiga živlena svoje od svete lubezni vneto srce razlila. Na zadne je še nékej koristnih, iz nenih družih pisem zbranih ukov. (Jesús; Buchfelner [et al.] 1834: [2])

Predgovor prav tako pojasnjuje, da sta v knjigi skrajšano popisani Terezijina mladost in pokora, pri čemer je poudarjeno, da je njena beseda zelo prijetna. Za Buchfelnerjevo priredbo avtoričinih pisem, ki naj bi jih pisala leta 1569, in morda še katerih njenih drugih duhovnih razmišljanj, ki bi lahko bila vključena v to priredbo, velja, da jo lahko umestimo med avtoričina duhovna dela. Čeprav gre za kompilacijo tekstov različnih virov,

¹⁷ Jožef Burger, tudi Jožef Burgar (1800–1870), se je med leti 1822–23 »udeleževal Metelkovih jezikovnih ur in bil odtlej vnet zagovornik metelčice tako v koroškem črkarskem boju kot tudi v kranjski abecedni vojni, ki ga je spodbudila celo k pisateljevanju v slovenskem jeziku (dotlej je pisal večinoma v nemščini). /.../1833 je ponovno nastopil v abecedni vojni (v t. i. črkarski pravdi, kar je zabeleženo v reviji *Carinthia*, 1831, št. 25, 39, časopisu *Illyrisches Blatt*, 1833, št. 10, 22, in *Jezičniku*, IX, 31–45), in sicer kot zagovornik metelčice, tokrat z nasprotovanjem Matiji Čopu. /.../ Po javni zavrnitvi metelčice je po svojem zagovoru slednje Burger tudi politično obmolknil, spregovoril je le še na prvem občnem zboru Slovenske Maticе 11. maja 1865« (Šterbenc Svetina et al. 2018).

¹⁸ Prečrkovano in delno jezikovno posodobljeno.

¹⁹ *Pisma*, v izvirniku *Las Cartas* (1671); vsebujejo 342 v celoti ohranjenih pisem in 87 fragmentov; v slovenščini prvič izšlo [1979] (splet: Cobiss).

²⁰ Prečrkovano iz metelčice in jezikovno delno posodobljeno.

imajo ta avtoričina razmišljanja, kljub prirejeni obliki, v končni sekvenci značilnosti duhovne avtobiografije in tako sodijo v krščansko nabožno književnost. Nekatera po poglavjih podana področja duhovnega doživljanja avtorice iz njene najzgodnejše duhovne avtobiografije *Libro de la Vida* so tematska izhodišča tudi v tem avtobiografskem delu, prav tako so zajete mistične prvine z duhovno razsežnostjo avtoričinega verskega zorenja.

Prvi slovenski prevod in priredba dela *Svete Terezije premišljevanja in perserčni pogovori z' Bogom, z' njenim popisam svoje mladosti in z nekterimi njenimi uki* obsega 84 strani v treh poglavjih, ki so naslednja:²¹ 1. Iz življenja svete Terezije, 2. Svete device Terezije premišljevanja in prisrčni pogovori z Bogom (razdelki so oštevilčeni: 1–25 in brez naslovov), 3. Mnogi uki iz pisem svete Terezije, ta del zajema 16 razdelkov, ki so podnaslovljeni.

Besedilo je pisano pričevanjsko v prvi ženski osebi ednine in tako v prvem poglavju z naslovom *Iz življenja svete Terezije* avtorica opiše svoje otroštvo, odraščanje in odhod v samostan. Piše o tem, kako je bila rojena v starokastiljskem mestu Ávila v Španiji 28. marca 1515 zglednim vernim staršem, ki so bili dokaj premožni in imeli doma bogato založeno knjižnico. Še kot otrok je Terezija z bratom prebirala svetniške življenjepise in si želela, da bi umrla mučeniške smrti za boga. Njen oče Alonso Sánchez de Cepeda je bil globoko veren, njena dobra mati Betriz de Ahumada y Cuevas pa je kmalu umrla, ko je imela Terezija komaj 12 let. Takrat prosi Marijo Devico, da jo vzame pod svoje varstvo. V času odraščanja v veliki družini z dvanajstimi otroki so jo mikale številne posvetne reči, od nakita, branja viteških romanov in druženja z grešno sorodnico ter številnimi bratranci, pri čemer ni poslušala opominov starejše sestre, bratov in očeta, ki jo zatem pošlje na prevzgojo v samostan. Po letu in pol je tam hudo zbolela, se vrnila domov, vendar jo je samostanska izkušnja nagovorila, tako kljub očetovemu nasprotovanju vstopi v ženski karmeličanski samostan, kjer je bilo dovoljeno druženje samostanskih sester z obiskovalci, kar ni dobro vplivalo na njen duševni mir, kot je zapisala. V tem obdobju je doživela prvo močnejše mistično videnje Kristusa s trpečim obrazom, ki jo je svaril pred grešnimi srečanji z ljudmi.²²

Prkazal se mi je Kristus Gospod, s svarljivim obličjem, in mi je dal na znane, da mu je zoperno moje djanje. Videla sem ga le z očmi duše, vendar bole, kakor bi ga

²¹ Zapis naslovov je prečrkovan in jezikovno posodobljen.

²² Prečrkovano iz metelčice in jezikovno delno posodobljeno.

bila mogla videti s telesnimi očmi; in desiravno je téga že šest in dvajset lét, se mi je ta prikazen takó globoko vtísnila, de jo imam v spomin še ravno takó živo pred seboj, kakor sem jo iméla v djane. Sem bila osterméla, in se takó prestrášila, de tiste osebe več nésem hotla videti. (Jesús; Buchfelner [et al.] 1834: 13–14)

Opisano mistično videnje je Terezijo prestrašilo, saj dotlej ni vedela, da lahko duhove vidiš brez telesnih oči. Bila je celo prepričana, da je neresnično, kar je videla, da gre za izmišljotino in hudičev privid. Ves čas tega obdobja se ima za grešno in hudobno, vendar je čutila klic boga. Dvajset let je padala v grešnost in duševni nemir, ob tem grozno trpela, čeprav si je zelo želela približati bogu, zato je ves čas zvesto in vztrajno molila ter se bala razžaliti boga. Kljub temu je čutila hudo duševno sušo, kot je zapisala – »dušno suhoto«, pri čemer ji je nekoliko pomagalo branje verskih knjig in globoka molitev. Pogosto je v duhu spremljala trpečega Jezusa pri križanju, kar jo je branilo pred posvetnimi mislimi, in to so bila njena večkratna videnja. Nekoč je bilo to mistično videnje zelo močno, zato je v molitvi prosila, da naj ne bi Jezusa nikoli več razžalila. Takrat je čutila, da je Jezus uslišal njeno prošnjo in se je lahko popolnoma predala bogu, kot je zapisala, se je tedaj »vsa Bogú vdala« (Jesús; Buchfelner [et al.] 1834: 18), kar je pomenilo v njenem duhovnem doživljanju temeljito prenovu.

Sledi drugo poglavje z naslovom Svete device Terezije premišljevanja in prisrčni pogovori z Bogom, ki mu je dodan kratek povzetek vsebine o tem, kaj je zajeto v tem delu: Terezijina dejanja ponižnosti, zaupanja v Jezusovo trpljenje in smrt, spoved, sveto obhajilo idr., kar kaže na to, da se v nadaljevanju avtobiografija Terezije Avilske osredinja predvsem na prikaz nadaljnje predvsem poglobljene duhovne poti, ki je osrednje jedro v njenem življenju. V tem, kot vseh drugih poglavjih, se pojavljajo najrazličnejše alegorične podobe, podanih bo nekaj primerov: npr. za dušo alegorična podoba vodnega izvira, npr. ko Terezija izpoveduje, kako so solze, ki pridejo iz nje, iz kalnega, nečistega vira, kar pomeni, da duša v grehu dela slaba dela brez sadu (Šmid 2005: 81). Po drugi strani pa Terezija prosi Gospoda, naj podeli njenim solzam moč, da očistijo kalno vodo izvira, kar lahko pomeni, da duša v podobi čistega izvira opravlja bogu prijetna dela in daje mnogo sadov (Šmid 2005: 81). Nasploh je v avtoričinih delih zanimiva podoba oziroma simbol vode, ki naj bi bil najpogosteje uporabljen simbol v avtoričinem celotnem opusu (Šmid 2005: 70), kakor ugotavlja Tomaž Šmid v razpravi Voda življenja pri sv. Tereziji Avilski (2005):

Če je v Lastnem življenjepisu voda predstavljala Božjo milost, pri Notranjem gradu prej pomeni notranjo Božjo navzočnost. Tudi tu je težko popolnoma ločiti

posamezne podobe in simbole, saj jih Terezija uporablja povsem intuitivno, kot ji pač pridejo na misel. (Šmid 2005: 80)

Iz podanega citata je razvidno, da se podoba vode pri avtorici v različnih njenih delih napolnjuje s številnimi označevalci oz. pomeni, saj iste podobe uporablja v različnih zapisih zelo intuitivno.

Nadalje v obravnavanem delu Terezija Avilska poudarja tudi potrebo po notranji molitvi, ki ima moč, da brani dušo pred hudobnimi duhovi, pri čemer uporabi za dušo drugo podobo – njivo, za dobra dela pa duhovno cvetje. Zapiše, da v primeru, da bi ji bog oz. Zveličar odtegnil pomoč, bi se duhovno cvetje na njivi, kjer ga je pustil pognati, kmalu posušilo:²³

Ko bi mi pa ti svojo pomoč odtegnil, bi se duhovno cvétje čednost, katero si dal pognati, kmali posušilo, in slaba niva bi kakor poprej ne rodila družega ko lulko. Téga, o moj Zveličar, nikar ne perpusti! Ne perpusti, de bi se pogubila duša, katero si s' tolikim terplenem odréšil, tolikokrat vnovič odkupil, in strašne peklenske pošaste iz zob izstrgal. (Jesús; Buchfelner [et al.] 1834: 29)

Med drugimi je prisotna alegorična podoba ženina, ki korenini že v biblijski Visoki pesmi Stare zaveze, v kateri se pojavlja osrednja podoba zaročenca:²⁴ »Če sem pa jaz, kar je rés, takó slaba in zaničliva; od kod pa pride, o moj ženin! de se ogen lubezne moje duše vendar v nobeni stvari ne potolaži, in de moja duša néma pokoja, dokler ne pride k svojimu Stvarniku?« (Jesús; Buchfelner [et al.] 1834: 54–55). Sledi kratka izpoved avtoričine mistične želje po združevanju njene duše z bogom:²⁵ »Kdo bi si upal dva takó goreča ognja ločiti ali ugasniti? Prazno bi bilo perzadeváne; sej sta se že obá v en plamen zedinila«²⁶ (Jesús; Buchfelner [et al.] 1834: 55).

²³ Prečrkovano iz metelčice in jezikovno delno posodobljeno.

²⁴ Visoka pesem (1,1–8,14). Sveto pismo za vsakogar (BIBLIJA.net).

²⁵ Vrhunec mistične izpovedi Terezije Avilske o poroki njene duše s Kristusom je opisan v njenem najbolj mističnem delu Notranji grad, in sicer v sedmem poglavju, ki je vrh vseh njenih duhovnih prizadevanj združevanja z bogom, opisanih na osnovi temeljne alegorične podobe gradu za dušo. V odlomku je avtorica podala alegorično podobo sveče za mistično zaroko, za mistično poroko pa podobo dežja, ki se združi z vodo vodnjaka ali reke ipd.: »Pri združevanju je na priliko tako, kakor če pritisnemo voščenko k voščenci in se njuna plamena strneta, ali če zlijemo vosek z voskom, zvijemo stenj s stenjem in dobimo eno svečo z enim plamenom. Voščenci se data prav lahko zopet odviti od stenja. Pri mistični poroki pa je tako, kakor če pade voda z neba v reko ali vodnjak: vodi se zlijeta in se ne dasta več ločiti« (Jesús 1980: 114).

²⁶ Prečrkovano iz metelčice in jezikovno delno posodobljeno.

Tretji del, strani 60–84, z naslovom *Mnogi uki iz pisem svete Terezije* – ta del zajema 16 razdelkov, ki so podnaslovljeni (zapis naslovov je prečrkovan in jezikovno posodobljen): 1. O nadnaravnih in občutnih sladkostih in tolažilih, 2. O suhoti in notranjem trpljenju, 3. O razmišljanju, 4. O mrtvenju in zatajevanju samega sebe, 5. O zatajevanju navezanosti na stvari, 6. O nečimrnosti pridobitve človeškega občudovanja, 7. O škodljivosti druženja s posvetnimi ljudmi, 8. O doprinosu samote, 9. O zunanjih težavah in zoprnostih, 10. O preganjanju, 11. O spominu na božjo pričujočnost, 12. O notranjem miru, 13. O svetem obhajilu, 14. Tudi po večkratnih padcih ne obupajmo, 15. O posnemanju in čaščenju svetnikov, 16. O skušnjavah, grehu, smrti, peklu in nebesih.

Tematska področja, ki jih v tej avtoričini knjigi, prevedeni prvič v slovenščino leta 1934, opredeljujejo že naslovi poglavij in posameznih naštetih razdelkov, zajemajo iz tistih duhovnih in mističnih vsebin, ki jih je avtorica širše in veliko bolj poglobljeno opisovala v svojih drugih duhovnih in avtobiografskih delih, zlasti v njenih najbolj duhovnih in mističnih knjigah (poleg dela *Lastni življenjepis še Pot popolnosti in Notranji grad*), ki so bile v celoti v slovenščino prevedene šele v 20. stoletju. Kljub temu pa je že v obravnavani Buhfelnerjevi priredbi Terezije Ávilaške *Svete Terezije premišljevanja in perserčni pogovori z' Bogam, z' njenim popisam svoje mladosti in z nekterimi njenimi uki* iz 19. stoletja najti temeljna izhodišča njenega duhovnega zorenja, ki potekajo na tri načine in ustrezajo vsem trem fazam znotraj krščanske tradicije, o čemer piše v razpravi *Simbolne stopnje popolnosti pri Dioniziju Areopagitu in Notranjem gradu* sv. Terezije Ávilaške Tomaž Šmid (2011): prva je faza t. i. očiščevanja, ko se vernik osvobaja grešnega življenja z različnimi načini mrtvičenja in samozatajevanja, spokornih vaj in molitve. V tem smislu ne gre le za navadno spreobrnjenje k moralnemu življenju, temveč za spreobrnjenje k poudarjeni askezi in za izrazito željo po združitvi z bogom. Ta stopnja je rezultat posameznikove volje. Sledi druga faza t. i. razsvetljevanja, ko vernik uri svoje kreposti in v krščanstvu to pomeni posnemanje življenja Jezusa Kristusa ter premišljevanje o njegovem trpljenju in vstajenju. Zadnja je tretja faza t. i. združitve, v kateri se duša duhovno združi z bogom. V drugi in tretji fazi stopi posameznikova volja v ozadje, v ospredju je božje delovanje (Šmid 2011: 201).

V povezavi z duhovnim zorenjem, mističnimi videnji in močno izraženo željo po najgloblji askezi v obravnavani knjigi Tereze Ávilaške v slovenskem prevodu 19. stoletja velja izpostaviti še feministični vidik, ki ga utemeljuje v zvezi z avtoričinimi deli Diana Grden v razpravi Tereza Ávilaška

in položaj ženske v zahodno-krščanski mistiki v luči feministične teorije (2006). Grden navaja, da veliko sodobnih feminističnih avtoric ugotavlja, npr. Toril Moi v delu *Politika spola/teksta*, »da je bil mistični diskurz edini prostor v evropski zgodovini, ki je ženski omogočal javno spregovoriti in tudi delovati (Moi, 1999, str. 142)« (Grden 2006: 116). Avtorica navaja monografijo Grace M. Jantzen *Power, gender and Christian Mysticism* (1995), v kateri predlaga drugačen pogled na mistiko kot na družbeni konstrukt. Razumevanje mistike se je skozi stoletja krščanske tradicije spreminjalo, na to je zmeraj vplivala oblast kot tudi z njo povezano razmerje med spoloma. Jantzen meni, da bomo ob vprašanju, kdo je v krščanski tradiciji lahko veljal za mistika in kdo ne, vedno naleteli na trk oblasti in spola (Grden 2006: 117). Jantzen mdr. ugotavlja, navaja Grden, da spoznanja božanske resnice svetih spisov niso bila enakovredno dostopna vsem, saj so obstajala v srednjem veku in še naprej (do razširitve tiska) stroga pravila, kdo lahko dostopa do dragega prepisa Biblije in jo preučuje, zato je bila shranjena in dosegljiva zmeraj v moških samostanih. Pogoji za njeno preučevanje je bila tudi ustrezna izobrazba (kvadrivij in trivij, kamor so spadale glasba, geometrija, aritmetika, astronomija, slovnica, retorika, dialektika/logika). Ženskam je bila Biblija v teh zgodnjih obdobjih v celoti nedostopna, saj tudi niso imele zadostne izobrazbe (niso smele na univerze in šole) (Grden 2006: 123). Françoise Meltzer v tekstu *The Trial of Joan of Arc* (2001) ugotavlja, da je izkušnja v smislu subjektivnega psihološkega stanja začela veljati za način kot tudi izvor mističnih ter teoloških trditev šele v 16. stoletju. Že leta 1415 je bil na koncilu v Kostanci sprejet dekret *Haec Sancta*, po katerem je postala krščanska cerkev neposredna predstavnik Kristusove moči na Zemlji, tako je veljala za edinega posrednika med bogom in človekom. Vsa videnja in mistične izkušnje so morale biti tudi uradno predstavljene predstavnikom duhovščine, ki so bili edini pristojni za njihovo interpretacijo. Mistična spoznanja so bila izročena v pisni obliki cerkvenim predstavnikom, da so jih lahko temeljito pregledali in ocenili, ali so resnična ali heretična (Grden 2006: 127). Iz opisanega sledi, da je tudi Terezija Avilska morala svoja mistična videnja in spoznanja zapisati in dati v pregled inkviziciji.²⁷

²⁷ Npr. Lastni življenjepis, ki naj bi ga Terezija Avilska pisala med leti 1562 in 1965, ji je najverjetneje naročil inkvizitor in njen duhovni vodja Francisco Soto y Salazar, lahko pa sta ji ga naročila pisati njena spovednika (Grden 2006: 99).

Zaključek

Pojavlja se vprašanje, kako to, da je v slovenščini že v prvi polovici 19. stoletja izšla knjiga Terezije Ávilske, ženske in mističarke, ki so bile dolga stoletja pod drobnogledom cerkvene oblasti. Odgovor se morda skriva v tem, da so se ti teksti začeli širiti v času, ko je cerkvena oblast v politično odmevnem obdobju razsvetljenstva izgubljala politično moč. Katoliška cerkev je v tem obdobju zaradi marijansko-jožefinskih reform izgubila izjemen položaj, kakršnega je imela v prejšnjih stoletjih, saj so s tolerančnim patentom leta 1781 pripadniki različnih veroizpovedi dobili versko svobodo. Za časa Jožefa II. se je korenito spremenilo tudi šolanje semeniščnikov, bila so uvedena državna generalna semenišča, ki so se morala držati vladnih smernic (za slovensko ozemlje je bilo v Gradcu) (Pogačnik 1998: 164). Mistični teksti ženskih avtoric ter svetnic pa postanejo kot duhovna besedila brez političnega predznaka del verske, vzgojne in didaktične literature, kar je proces, ki se na Slovenskem nadaljuje tudi še globoko v 19. stoletje.

Literatura

Jean ABIVEN, 2015: *Terezija Ávilska*. Ljubljana: Novi svet.

Blanka BOŠNJAK, 2021: Krščanske hagiografske pripovedi Antona Krempla. *Deroči vrecle Antona Krempla*. Ur. Marko Jesenšek. (Zora 141). Maribor: Univerzitetna založba. 114–124 (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 141).

Blanka BOŠNJAK, 2025: Rajhmanova gesla v slovenskih leksikonih. *Edinost in dialog: revija za ekumensko teologijo in medreligijski dialog* 80/1, 169–178.

Simon BUCHFELNER, 2021: *Indexeintrag: Deutsche Biographie*. <https://www.deutsche-biographie.de/pnd123612373.html>.

James FIESER, Bradley DOWDEN: *Internet Encyclopedia of Philosophy*. A Peer-Reviewed Academic Resource. <https://iep.utm.edu/pseudodi/>.

Diana GRDEN, 2006: Tereza Ávilska in položaj ženske v zahodno-krščanski mistiki v luči feministične teorije. *Delta* 12/3–4, 95–[146].

Igor GRDINA, 1997: *Starejša slovenska nabožna književnost*. Ljubljana: DZS.

Katharine JEFFERTS SCHORI (ur.), 2010: *Holy Women, Holy Men: Celebrating the Saints*. New York: Church Publishing.

Teresa de JESÚS, Simon BUCHFELNER [et al.], 1834: *Svete Terezije premišljevanja in perserčni pogovori z' Bogam, z' njenim popisam svoje mladosti in z nekterimi njenimi uki*. Ve Ljubljane: tatisnil Jožef Blaznik. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-B64Y9PRU>.

Teresa de JESÚS, svetnica, 1974: *Življenje svete Terezije Jezusove kakor ga je opisala sama*. Celje: Mohorjeva družba.

Teresa de JESÚS, svetnica, 1978: *Pot popolnosti*. Ljubljana: Družina.

Teresa de JESÚS, svetnica, 1980: *Notranji grad*. Ljubljana: Družina.

Teresa de JESÚS, svetnica, 1998: *Lastni življenjepis*. Sora: Karmeličanski samostan.

Teresa de JESÚS, svetnica, 2005: *Ustanavljanje samostanov*. Sora: Karmel; Ljubljana: Družina.

Walter KASPER (ur.), 1995: *Lexicon für Theologie und Kirche*. 4. Freiburg, Basel, Rom, Wien: Herder. 370–378.

Walter KASPER (ur.), 2000: *Lexicon für Theologie und Kirche*. 9. Freiburg, Basel, Rom, Wien: Herder. 1487–1490.

Jože POGAČNIK, 1998: *Slovenska književnost I*. Ljubljana: DZS

Jože RAJHMAN, 1972: NŠAM, Zapuščine duhovnikov, škatla 15, dokument *Nekaj značilnosti španske mistike in njenih predstavnikov v 16. stoletju / predavanje v letnem semestru 1972/73*. [1]–38.

Jože RAJHMAN, 1974: *Predgovor*. Teresa de Jesús, svetnica: *Življenje svete Terezije Jezusove kakor ga je opisala sama*. (Prev. Stanko Majcen). Celje: Mohorjeva družba. 5–11.

Adalbert REBIČ (ur.) [et al.], 2007: *Splošni religijski leksikon: A–Ž*. Ljubljana: Modrijan.

Marijan SMOLIK, 2000: Sv. Terezija Jezusova. *Leto svetnikov. 4: Oktober–december*. Pripravil in uredil Marijan Smolik. Celje: Mohorjeva družba. 110–118.

Tomaž ŠMID, 2005: Voda življenja pri sv. Tereziji Ávilski. *Poligrafi: revija za religiologijo, mitologijo in filozofijo* 10/39–40, 55–87.

Tomaž ŠMID, 2011: Simbolne stopnje popolnosti pri Dioniziju Areopagitu in v Notranjem gradu sv. Terezije Ávilske. *Dionizij Areopagit in evropsko izročilo*. Uredila Gorazd Kocjančič in Vid Snoj. Ljubljana: Slovenska matica. 195–217.

Barbara ŠTERBENC SVETINA (ur.), 2018: *Novi Slovenski biografski leksikon: 3. zv.: Ble–But*. Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi153908/#novi-slovenski-biografski-leksikon>.

THE SPIRITUAL AND MYSTICAL WORKS OF TERESA OF ÁVILA IN 19TH-CENTURY SLOVENIA

Summary

Teresa of Ávila was born in the Spanish province of Ávila on March 28, 1515, and died on October 4, 1582, in Alba de Tormes. She is regarded a Spanish Carmelite, a religious reformer, a mystic, a saint, and a Doctor of the Church. She also suffered

from a long-term illness that brought her to the brink of death, and it was her survival from this illness that led her to gradually start her spiritual conversions (Jefferts Schori 2010: 639; Rajhman 1974: 6–7). She is considered to belong to the field of spiritual theology and an author of so-called mystical literature, such as spiritual letters, diaries, or autobiographies in the form of authentic testimonies containing mystical elements of her own experiences and visions (Rajhman [1972]: [19–20]; 1974: 8).

This article presents the first 19th-century book by Teresa of Ávila translated into Slovene, titled *Svete Terezije premišljevanja in perserčni pogovori z' Bogam, z' njenim popisam svoje mladosti in z nekterimi njenimi uki* (1834) (*St. Teresa's Meditations and Intimate Conversations with God, with her account of her youth and some of her teachings* (1834)) It is based on the German edition by the German priest Simon Buchfelner, who made a compilation of the author's letters. The translation into Slovene was done by Jožef Burger, a linguist, translator, theologian, and devotional writer (Šterbenc Svetina [et al.] 2018). The work he produced can be placed into the literary genre of so-called spiritual autobiographies with mystical elements.

Slovenian literary history to date exhibits relatively limited reception of the works of Teresa of Ávila. Literary historian and theologian, Jože Rajhman, is the one, however, to have drawn attention to Teresa of Ávila in Slovenia most prominently through introductions, prefaces, various articles, and lectures on the life, literary, and spiritual significance of her works.